

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1
GUIDELINES FOR SPIRITUAL LEADERSHIP DEVELOPMENT
OF SCHOOL ADMINISTRATORS UNDER THE NONGKHAI PRIMARY
EDUCATION SERVICE AREA 1

¹ระพีพัฒน์ พันธูระ, ²ประมุข ชูสอน และ ³สิทธิชัย สอนสุภี

¹Rapeepat Panthura, ²pramook Choosorn, and ³Sittichai Somsupee

¹มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ประเทศไทย

¹Khon Kaen University, Thailand

¹raphiphathnphanthura@gmail.com, ²pramookz@gmail.com, ³sitson@kku.ac.th

Received: July 26, 2024; **Revised :**November 19, 2024; **Accepted :**December 28, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 โดยวิธีการวิจัยเชิงพรรณนา กลุ่มตัวอย่างคือผู้บริหารและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 จำนวน 302 คน โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ ระยะที่ 1 การศึกษาเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถาม มีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม 0.986 ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และจัดลำดับความต้องการจำเป็น ระยะที่ 2 การศึกษาเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอโดยการพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา

¹ นักศึกษาหลักสูตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² อาจารย์ ดร. สาขาการบริหารการศึกษา สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาการบริหารการศึกษา สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 ในสภาพที่เป็นจริงอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านที่มีความต้องการจำเป็นมากที่สุดคือ ด้านการสร้างควมไว้วางใจ ($PNI_{Modified} = 0.767$) แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 ผู้บริหารควรดำเนินการ ดังนี้ 1) ด้านการสร้างควมไว้วางใจ ควรเอาใจเขามาใส่ใจเรามีสติรู้เท่าทันอารมณ์ความคิดของตัวเอง 2) ด้านการอุทิศตนเพื่อส่วนรวม ควรละวางความเห็นแก่ตัว ตั้งใจทำคุณประโยชน์แก่ส่วนรวมไม่ใช่เพื่อตนเอง 3) ด้านความซื่อสัตย์ ควรบริหารงานด้วยความชัดเจนตรวจสอบได้ บริหารทรัพยากรที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด 4) ด้านการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม เปิดโอกาสให้บุคลากรสะท้อนปัญหาตามความจริง สื่อสารวิสัยทัศน์ให้นำไปสู่การปฏิบัติ 5) ด้านการสร้างควมศรัทธา ควรมีความหนักแน่นไม่หวั่นไหว วางตัวเป็นกลางเข้าถึงได้ง่าย เป็นธรรมทุกฝ่าย รู้จักให้เกียรติ และปรับตัวให้เข้ากับบริบทของชุมชน

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ, แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำ, ความต้องการจำเป็น

Abstract

The objectives of the research were 1.) to study the actual and desirable conditions of the spiritual leadership of school administrators under the Nong Khai Primary Educational Service Area 1 2.) to study the spiritual leadership development of school administrators under the Nong Khai Primary Educational Service Area 1 by descriptive research method. The research findings were as follows: the spiritual leadership of school administrators in Nongkhai Primary Educational Service Area 1, The mean of current conditions was at the moderate level, While the overall desirable attributes was at the highest level. The component with the greatest demand was building trust. ($PNI_{Modified} = 0.767$) The approach for spiritual leadership development of school administrators in Nongkhai Primary Educational Service Area 1 consisted of five attributes: 1) The trust building aspect, the leader should care of other people's feelings and be mindful of our own emotions and thoughts. 2) The dedication of the public, the leader should be refrain from selfishness and intend to do good for the public, not for his or her own benefits. 3) The honesty aspect, the leaders should manage their work with clarity and accountability, Manage available resources for maximum benefit. 4) The shared vision aspect, the leader should provide opportunities for personals to reflect on

problems truthfully, communicate visions and lead to action. 5) The building faith aspect, leaders should be firm and unshakable, neutral and easily accessible, be fair to all parties, know how to be respectful and adapt to the community context.

Keywords : Spiritual leadership, Guidelines for leadership, necessity

บทนำ

การศึกษาในยุคปัจจุบันเป็นการศึกษายุคเทคโนโลยีปรัวรรติ โดยเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในระบบการจัดการศึกษาในหลาย ๆ ด้าน แต่ในอีกด้านของเทคโนโลยีย่อมส่งผลกระทบต่อสัมพันธภาพและสภาพจิตใจทั้งผู้ใช้เทคโนโลยีและผู้รับบริการ (จันทร์ชัย โชติตันติทรสกุล, 2566) เมื่อนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยแบ่งเบาภาระงานทางการศึกษา แทนที่เทคโนโลยีเข้ามาช่วยแบ่งเบาภาระงานเดิม แต่กลับเพิ่มภาระงานใหม่ที่ซ้ำซ้อนและไม่จำเป็นหลายอย่างเพิ่มขึ้นอีก สภาพการณ์ดังกล่าวจึงจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำของการบริหารที่ให้ความสำคัญเชิงระบบ มีวิสัยทัศน์ เปิดโอกาสให้ทีมงานมีอิสระผ่อนคลายในการทำงานภายใต้ขอบเขตความถูกต้องเป็นธรรม ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีผู้นำที่เป็นผู้ฟังที่ดี เข้าใจความรู้สึกของร่วมงาน มีจิตวิญญาณที่กล้าหาญทางจริยธรรมมากระตุ้นผู้ร่วมงาน ใ้ทุ่มเทใจปฏิบัติหน้าที่เพื่อสถานศึกษา (อนันต์ ฉิมยงค์, 2564)

ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณคือ กระบวนการที่มีอิทธิพลของผู้นำที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของผู้ตามโดยเฉพาะในด้านจริยธรรมที่มีมากกว่าผู้นำแบบอื่นเพราะมีศาสนาเป็นฐานคิด โดยลักษณะพฤติกรรมของผู้นำจะมีบุคลิกภาพพิเศษที่เป็นพลังงานจุดประกายให้บุคคลมุ่งสู่เป้าหมายที่อยู่ นอกเหนือจากตนเอง การมีจิตวิญญาณในที่ทำงานที่เข้าใจในความรู้สึกของลูกน้อง โดยสามารถที่จะตอบสนองต่อความรู้สึกนั้น และพัฒนาความรู้สึกเพื่อเข้าใจซึ่งกันและกันได้ จะประสบความสำเร็จสูงในการจูงใจผู้ตามของตนเองให้มีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าภาวะผู้นำแบบอื่น (ดวงทิพย์ ขุนโนนเขวา, 2561) ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณมีความสำคัญในการสร้างบรรยากาศในการเพิ่มแรงจูงใจให้กับผู้ร่วมงานในการอุทิศตนเพื่อเป้าหมายความสำเร็จโดยปราศจากการบังคับ (สัสดา จุลวงศ์, 2563) เมื่อใดก็ตามที่ผู้นำมีจิตวิญญาณในการทำงานที่เต็มไปด้วยความมุ่งมั่น พยายาม และเชื่อมั่นทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ผู้นำจะมีสมรรถนะในการคิดและมีความตั้งใจในการทำงานที่ดีขึ้น (Siriwong Earsakul, 2019)

การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ จึงมุ่งเน้นการสร้างอุดมการณ์ทางจริยธรรม ความซื่อสัตย์ ความจริงใจทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น มีจิตสำนึกในการสร้างพลังให้แก่บุคคลในด้านการ

ทำงานให้มีชีวิตชีวา มีจิตวิญญาณที่ส่งเสริมให้เกิดความรับผิดชอบ สร้างบรรยากาศในการทำงานให้ผู้ร่วมงานเกิดความไว้วางใจเกิดแรงจูงใจให้ตั้งใจปฏิบัติงาน โดยอาศัยความมีน้ำใจไมตรีเอื้อเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันมีความยุติธรรม (Jihye Oh & Jia Wang, 2020) สร้างวิสัยทัศน์ให้เกิดความเชื่อมั่น สร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดถือค่านิยมที่เห็นแก่ประโยชน์คนอื่น (วาสิกา อัครนิมิต, 2562) ความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของผู้บริหารช่วยให้ครูรู้สึกได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารสถานศึกษา การสื่อความหมายให้สมาชิกในทีมตระหนักรู้ในบทบาทของตนเองและการมีส่วนร่วมในการทำงาน ให้ความใส่ใจในการปฏิบัติหน้าที่ของครู และความไว้วางใจในตัวครู ช่วยให้ครูสร้างประสบการณ์ทางอารมณ์เชิงบวก และเพิ่มความฉลาดทางอารมณ์ของครูเพื่อให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาที่ยั่งยืน (Jing Li, 2023)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 เป็นหน่วยงานเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากรายงานผลปฏิบัติการประจำปี 2566 พบสภาพปัญหาด้านคุณภาพและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในบางกลุ่มสาระ ยังไม่เป็นไปตามค่าเป้าหมายที่กำหนด พบว่าจำเป็นต้องเร่งรัดพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และในผลการดำเนินงานตามนโยบายการยกระดับคุณภาพการศึกษาพบว่า สถานศึกษาขาดการกำกับดูแล และการอำนวยการจัดการที่สมบูรณ์เหมาะสม ปัญหาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสนับสนุนกระตุ้นสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่ของครูไม่มากเท่าที่ควร อันทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจในการปฏิบัติหน้าที่ในสถานศึกษาและมีทัศนคติที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นส่วนใหญ่ ขาดความจริงจังในการเสียสละเพื่อโรงเรียน อันแสดงถึงจิตวิญญาณในการปฏิบัติหน้าที่ยังไม่เพียงพอ ทำให้ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1, 2566)

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาสภาพที่เป็นจริง สภาพที่พึงประสงค์ และแนวทางการพัฒนาของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 เพื่อผู้บริหารได้ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณนำไปใช้ในการพัฒนาตนเอง พัฒนาการบริหารสถานศึกษาทั้งที่ปฏิบัติงานอยู่ และใช้ในการวางแผนพัฒนาการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัด ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

- เพื่อศึกษาสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1
- เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 การศึกษาเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 จำนวน 1,412 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู จำนวน 302 คน กำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้ตารางของเครซีมอร์แกน และใช้การสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling)

1.2 การศึกษาเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิในทางสัมมนา จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารการศึกษา 1 คน และผู้บริหารสถานศึกษา 4 คน โดยเป็นผู้บริหารมีประสบการณ์การทำงานตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป มีวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ และใช้การเลือกตัวอย่างแบบบอกต่อ (Snowball Sampling)

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 ประกอบด้วย 1) การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม 2) การสร้างความศรัทธา 3) การสร้างความไว้วางใจ 4) การอุทิศตนเพื่อส่วนรวม และ 5) ความซื่อสัตย์

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ตำแหน่ง ประสบการณ์การทำงาน ระดับการศึกษา และขนาดของสถานศึกษา เป็นแบบตรวจสอบรายการ ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหาร สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

3.2 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยนำประเด็นที่ได้จากการจัดลำดับความต้องการจำเป็นที่จะพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ของผู้บริหารสถานศึกษามากที่สุด 3 ลำดับในแต่ละด้านมาใช้ในการสัมภาษณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเชิงปริมาณ สถิติพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่การแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สถิติที่ใช้จัดเรียงลำดับความต้องการจำเป็น จากความต้องการจำเป็นมากไปหาน้อย ใช้วิธี Priority Need Index ($PNI_{Modified}$)

การศึกษาเชิงคุณภาพ คือ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอโดยการบรรยายความเรียง

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพที่เป็นจริง สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1

1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 302 คน ส่วนใหญ่เป็นครู คิดเป็นร้อยละ 58.30 เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 58.30 มีอายุระหว่าง 41 – 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 41.10 มีประสบการณ์การทำงาน 6 - 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 32.40 มีการศึกษาในระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 54.00 และ เป็นสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ คิดเป็นร้อยละ 53.30

1.2 ข้อมูลผลการศึกษาสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของ ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 จำนวน 302 คน โดยจำแนกแต่ละด้านตามกรอบแนวคิดการวิจัย 5 ด้าน โดยการวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และแบบเรียงลำดับความสำคัญของข้อมูล (PNI) ผลปรากฏดังในตารางที่ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงสภาพที่เป็นจริง สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหาร สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคายเขต 1

ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ของผู้บริหารสถานศึกษา	สภาพที่เป็นจริง			สภาพที่พึงประสงค์			PNI Modified	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล		
1. การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม	2.72	0.44	ปานกลาง	4.53	0.34	มากที่สุด	0.666	4
2. การสร้างความศรัทธา	2.75	0.52	ปานกลาง	4.58	0.39	มากที่สุด	0.664	5
3. การสร้างความไว้วางใจ	2.59	0.50	ปานกลาง	4.58	0.37	มากที่สุด	0.767	1
4. การอุทิศตนเพื่อส่วนรวม	2.62	0.43	ปานกลาง	4.57	0.39	มากที่สุด	0.740	2
5. ความซื่อสัตย์	2.72	0.62	ปานกลาง	4.62	0.33	มากที่สุด	0.701	3
รวม	2.68	0.50	ปานกลาง	4.58	0.36	มากที่สุด	-	-

จากตาราง พบว่า สภาพที่เป็นจริงและสภาพที่พึงประสงค์ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 ในภาพรวม โดยค่าเฉลี่ยของระดับสภาพที่เป็นจริงอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.68$) ส่วนค่าเฉลี่ยระดับสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.58$) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าระดับสภาพที่เป็นจริงมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าระดับสภาพที่พึงประสงค์เป็นรายด้านทุกด้าน

ผลการจัดลำดับความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 ภาพรวมพบว่า ค่า PNI_{Modified} อยู่ระหว่าง 0.664 ถึง 0.767 ด้านความต้องการที่พบว่ามีค่า PNI_{Modified} สูงสุดมีความสำคัญลำดับที่ 1 คือ การสร้างความไว้วางใจ ลำดับที่ 2 คือ การอุทิศตนเพื่อส่วนรวม ลำดับที่ 3 คือ ความซื่อสัตย์ ลำดับที่ 4 คือ การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม และลำดับที่ 5 คือ การสร้างความศรัทธา

2. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 ควรดำเนินการดังนี้

1) ด้านการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ครูบุคลากรในสถานศึกษาได้แสดงความคิดเห็นและสะท้อนปัญหาในสถานศึกษาตามความเป็นจริง นำมาสู่การวิเคราะห์สภาพบริบทของสถานศึกษา ก่อนกำหนดวิสัยทัศน์ที่ต้องการให้เกิดเป็นผลลัพธ์แก่สถานศึกษา รวมถึงผู้บริหารควรสื่อสารวิสัยทัศน์ให้ครูบุคลากรได้เข้าใจและมีส่วนร่วมดำเนินการลงสู่การปฏิบัติ เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบการดำเนินการตามวิสัยทัศน์

2) ด้านการสร้างความศรัทธา ผู้บริหารควรประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี โดยเฉพาะมีความหนักแน่นไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ที่เข้ามากระทบ อีกทั้งการให้เกียรติเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเพื่อให้ผู้คนเข้าถึงได้ง่ายจะช่วยให้รับรู้ข้อมูลรอบด้านได้ดี การวางตัวเป็นสื่อกลางประสานความเข้าใจ อีกทั้งเป็นสื่อกลางในการคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้นให้เป็นธรรมทุกฝ่ายไม่มีฝ่ายใดชนะหรือพ่ายแพ้ การปรับตัวให้เข้ากับบริบทของชุมชนจะเป็นตัวช่วยผู้บริหารวางตัวให้เหมาะสมยิ่งขึ้นอีกด้วย

3) ด้านการสร้างควมไว้วางใจ ผู้บริหารควรมีสติรู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของตัวเอง การกระทำดังกล่าวนี้อาจทำให้ผู้บริหารเปิดใจกว้างมีมุมมองที่รอบด้านและเกิดความเข้าใจผู้อื่นยิ่งขึ้น อันเป็นต้นเหตุให้ผู้บริหารปฏิบัติต่อผู้รอบข้างและผู้ใต้บังคับบัญชาในเชิงบวกด้วยความเข้าใจในความเป็นเพื่อนมนุษย์ ทั้งการพูดจาดี ทำหน้าที่เป็นมิตร คิดและทำเพื่อส่วนรวม

4) ด้านการอุทิศตนเพื่อส่วนรวม ผู้บริหารควรละวางความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเอง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ไม่เอาตนเองเข้าไปปะปนแทรกแซงกับผลประโยชน์ที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ มีความคิดเอื้อเฟื้อ ตั้งใจทำคุณประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับส่วนรวมไม่ใช่เพื่อตนเองหรือผู้หนึ่งผู้ใด มีความเมตตา ช่วยเหลือ ส่งเสริมผู้ใต้บังคับบัญชาให้ก้าวหน้าโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

5) ด้านความซื่อสัตย์ ผู้บริหารควรตระหนักรู้ให้ชัดเจนว่ามีหน้าที่ทำงานเพื่อส่วนรวม ตัดสินใจอยู่บนความถูกต้องตรงไปตรงมา บริหารงานด้วยความชัดเจน ตรวจสอบได้ อีกทั้งบริหารทรัพยากรที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด

อภิปรายผล

1. การศึกษาสภาพที่เป็นจริง สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 อภิปรายผล ดังนี้

สภาพที่เป็นจริงและสภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยของระดับสภาพที่เป็นจริงอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การสร้างความศรัทธา ความซื่อสัตย์ การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม การอุทิศตนเพื่อส่วนรวม และการสร้างความไว้วางใจ ส่วนค่าเฉลี่ยระดับสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความซื่อสัตย์ การสร้างความศรัทธา การสร้างความไว้วางใจ การอุทิศตนเพื่อส่วนรวม และการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าระดับสภาพที่เป็นจริงมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าระดับสภาพที่พึงประสงค์ในรายด้านทุกด้าน ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับพลวัฒน์ แสงสีงาม (2563) ที่ได้ศึกษาเรื่องสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 พบว่า ระดับสภาพที่เป็นจริงมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าระดับสภาพที่พึงประสงค์ในรายด้านทุกด้าน และสอดคล้องกับรัชดาพร แหวนหล่อ และธีระพงษ์ บุศรากุล (2565) ที่ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 พบว่าการศึกษาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหาร

สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 ใน 5 ด้าน โดยภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด

ความต้องการจำเป็นของการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา โดยจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นพบว่า ด้านที่มีค่า $PNI_{Modified}$ สูงสุด คือ การสร้างความไว้วางใจ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่า $PNI_{Modified}$ สูงสุด ลำดับที่ 1 คือ ผู้บริหารมีความยุติธรรม เคารพสิทธิส่วนบุคคลและให้เกียรติเพื่อนร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา มีความรู้ลึกว่าตนเองมีคุณค่าในการปฏิบัติงาน เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะในชีวิตการทำงานผู้ใต้บังคับบัญชาก็ต้องการความชัดเจนจากผู้บริหารว่าจะให้ไปในทิศทางใด รวมถึงความมั่นคงในอารมณ์ในการกำกับติดตามงานของผู้บริหาร ในส่วนของความไม่คงที่ ไม่แน่นอน ปรับเปลี่ยนเนืองงานอยู่ตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้สร้างความไม่ไว้วางใจในตัวผู้บริหารแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ดังนั้นในชีวิตการทำงานผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างสัมพันธภาพในสถานศึกษาให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน ผู้บริหารที่มีความคงเส้นคงวาในการกระทำและคำพูดแสดงจุดยืนและเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นสัญลักษณ์ของความรับผิดชอบให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความเชื่อใจ ไว้วางใจในตัวผู้บริหารมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ รัชดาพร แหวนหล่อ และธีระพงศ บุศรากุล (2565) ที่ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 พบว่า ด้านความไว้วางใจผู้บริหารให้โอกาสผู้ร่วมงานอย่างเป็นธรรม และให้ความสำคัญกับผู้ร่วมงานทุกคน แสดงออกถึงการยอมรับในข้อผิดพลาด ให้โอกาสผู้ร่วมงาน รับฟังความคิดเห็นของผู้ร่วมงานอย่างตั้งใจ และสอดคล้องกับตวงทิพย์ ชุนโนนเขวา (2562) ได้ศึกษาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า สิ่งที่ยังชี้ถึงความมีภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหาร คือความมีพลังที่จะทำให้เกิดความไว้วางใจของบุคลากรในองค์กร ความเชื่อถือเชื่อมั่นให้การยอมรับถึงความรู้ความสามารถ การให้ความไว้วางใจและให้ความสำคัญต่อบุคลากรและทีมงาน การเข้าใจและรับฟังความคิดเห็นและให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจังทำให้บุคลากรและทีมงานมีความรู้สึกว่ามีชีวิตที่มีคุณค่ามีความหมาย

ด้านที่มีค่า $PNI_{Modified}$ ต่ำสุด คือ ด้านการสร้างภาพลักษณ์ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่า $PNI_{Modified}$ ต่ำสุด คือ ผู้บริหารสร้างความเชื่อด้วยปัญญาจากเหตุและผลจากพฤติกรรม การปฏิบัติงาน เมื่อพิจารณาผลการวิจัยดังกล่าวพบว่า ความสำคัญของความต้องการจำเป็นในการ พัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 ด้านการสร้างภาพลักษณ์ของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์กับนโยบายและกลยุทธ์ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 ที่จะพัฒนาระบบบริการจัดการศึกษาเสริมสร้างศักยภาพและทรัพยากรมนุษย์ ดังนั้นผู้บริหารจึง

คาดหวังในผลลัพธ์ เพื่อให้งานที่ทำมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับลัตตา จุลวงศ์ และศักดิ์ชัย นิริญทวี (2563) ในบทความวิชาการการบริหารสถานศึกษาด้วยภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณในอันที่จะทำให้เป้าหมายบรรลุผลว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องยึดมั่นในเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยมีการคาดหวังในผลลัพธ์ที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับอนันต์ ฉิมยงค์ และคณะ (2566) ที่ได้ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณและอุดมการณ์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อ ประสิทธิภาพของสถานศึกษาในยุคเน็กซ์นอร์มัล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสระแก้ว พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีความสำคัญในการสนับสนุนและเป็นที่พึ่งพาทางจิตใจ เพื่อให้ครูเกิดความรัก ความศรัทธา และร่วมมือกันในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ

2. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 มีแนวทางที่สำคัญดังนี้

2.1 ด้านการสร้างใจกว้างใจ ผู้บริหารควรมีสติรู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของตนเอง การกระทำดังกล่าวนี้นี้จะทำให้ผู้บริหารเปิดใจกว้างมีมุมมองที่รอบด้านและเกิดความเข้าใจผู้อื่นยิ่งขึ้น อันเป็นต้นเหตุให้ผู้บริหารปฏิบัติต่อผู้รอบข้างและผู้ใต้บังคับบัญชาในเชิงบวกด้วยความเข้าใจในความเป็นเพื่อนมนุษย์ ทั้งการพูดจาดี ทำที่ที่เป็นมิตร คิดและทำเพื่อส่วนรวม แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณด้านการสร้างใจกว้างใจสอดคล้องกับภัทรพร เทชทวีฤทธิ์ (2562) ที่ได้ทำวิจัยความฉลาดทางจิตวิญญาณในบริบทคนไทยกล่าวว่า การมีสติซึ่งจะทำให้เกิดความรู้ที่ปรากฏขึ้นจากการสัมผัสความเป็นจริง จะทำให้เกิดความเข้าใจและเห็นใจผู้อื่น และสอดคล้องกับ Siriwong Earsakul (2019) ได้ทำวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและคุณค่าที่มั่นคง ผลกระทบที่ลดลงของบรรยากาศในองค์กรได้กล่าวถึงการสร้างใจกว้างใจ การเชื่อในความสามารถของผู้อื่น การเคารพ การดำเนินงานที่ชัดเจน และการเป็นผู้ฟังที่ดี

2.2 ด้านการอุทิศตนเพื่อส่วนรวม ผู้บริหารควรละวางความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเอง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ไม่เอาตนเองเข้าไปปะปนแทรกแซงกับผลประโยชน์ที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ มีความคิดเอื้อเพื่อตั้งใจทำคุณประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับส่วนรวมไม่ใช่เพื่อตนเองหรือผู้หนึ่งผู้ใด มีความเมตตาช่วยเหลือส่งเสริมผู้ใต้บังคับบัญชาให้ก้าวหน้าโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณด้านการอุทิศตนเพื่อส่วนรวมสอดคล้องกับอนันต์ ฉิมยงค์ และคณะ (2564) ที่ได้ทำวิจัยเรื่องภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณและอุดมการณ์ของผู้บริหารสถานศึกษาว่าต้องมีจิตสาธารณะ ต้องเป็นผู้นำของการอุทิศตน เสียสละ ทำงานเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และสอดคล้องกับ Jihye Oh & Jia Wang (2020) ที่ได้ค้นคว้าวิจัยเรื่องความเป็น

ผู้นำทางจิตวิญญาณ ได้กล่าวว่า ผู้นำมีการเห็นคุณค่าผู้อื่น ความรักที่เห็นแก่ผู้อื่น ความต้องการจะทำอะไรสักอย่างเพื่อช่วยเหลือเมื่อพวกเขาได้รับความทุกข์ยาก

2.3 ด้านความซื่อสัตย์ ผู้บริหารควรตระหนักให้ชัดเจนว่ามีหน้าที่ทำงานเพื่อส่วนรวม ตัดสินใจอยู่บนความถูกต้องตรงไปตรงมา บริหารงานด้วยความชัดเจนตรวจสอบได้ อีกทั้งบริหารทรัพยากรที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณด้านความซื่อสัตย์สอดคล้องกับลัดดา จุลวงศ์ และศักดิ์ชัย นิธิฤทธิ์ (2563) ได้กล่าวไว้ในบทความวิชาการเรื่อง การบริหารสถานศึกษาด้วยภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณคือ การประพฤติตรงจริงใจไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกงรวมถึงการไม่หลอกลวงผู้อื่น ความซื่อสัตย์ มุ่งทำประโยชน์แก่ส่วนรวม และสอดคล้องกับดวงทิพย์ ขุนโนนเขวา (2562) ที่ได้ทำวิจัยเรื่องภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวว่าผู้บริหารจะต้องประพฤติปฏิบัติตนอย่างตรงไปตรงมา มีความซื่อสัตย์สุจริตทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น

2.4 ด้านการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ครูบุคลากรในสถานศึกษาได้แสดงความคิดเห็นและสะท้อนปัญหาในสถานศึกษาตามความเป็นจริง นำมาสู่การวิเคราะห์สภาพบริบทของสถานศึกษา ก่อนกำหนดวิสัยทัศน์ที่ต้องการให้เกิดเป็นผลลัพธ์แก่สถานศึกษา รวมถึงผู้บริหารควรสื่อสารวิสัยทัศน์ให้ครูบุคลากรได้เข้าใจและมีส่วนร่วมดำเนินการลงสู่การปฏิบัติ เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบการดำเนินการตามวิสัยทัศน์ แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณด้านการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมสอดคล้องกับพลวัต แสงสีงาม (2563) ซึ่งได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 พบว่า ผู้บริหารสามารถสร้างวิสัยทัศน์ให้บรรลุเป้าหมายและร่วมกันวางแผน

2.5 ด้านการสร้างความศรัทธา ผู้บริหารควรประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี โดยเฉพาะมีความหนักแน่นไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ที่เข้ามากระทบ อีกทั้งการให้เกียรติเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเพื่อให้ผู้คนเข้าถึงได้ง่ายจะช่วยให้รับรู้ข้อมูลรอบด้านได้ดี การวางตัวเป็นสื่อกลางประสานความเข้าใจ อีกทั้งเป็นสื่อกลางในการคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้นให้เป็นธรรมทุกฝ่ายไม่มีฝ่ายใดชนะหรือพ่ายแพ้ การปรับตัวให้เข้ากับบริบทของชุมชนจะเป็นตัวช่วยผู้บริหารวางตัวให้เหมาะสมยิ่งขึ้นอีกด้วย แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณด้านการสร้างความศรัทธาสอดคล้องกับ Ragip TERZI et al. (2019) ได้ศึกษาเกี่ยวกับผู้นำทางจิตวิญญาณเพื่อสร้างความไว้วางใจในบริบทของโรงเรียนได้อธิบายองค์ประกอบของการสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณว่า เป็นความเชื่อมั่นว่าสิ่งที่ปรารถนาจะเกิดขึ้นจริง และสอดคล้องกับ Gina Smith et al. (2018) ได้ทำการวิจัยเรื่องความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ กล่าวถึงการสร้างความศรัทธาในตัวผู้นำทางจิตวิญญาณว่า ผู้นำจะแสดง

พฤติกรรมตระหนักรู้ในตนเอง การยอมรับคำติชมและความอดทนต่อความท้าทายมากมายในงาน กระตุ้นทีมงานให้เกิดแรงจูงใจด้วยตนเอง

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

จากการวิจัยสภาพที่พึงประสงค์ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 พบว่า ด้านความซื่อสัตย์ มีค่าเฉลี่ย โดยรวมสูงที่สุด ดังนั้น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคายเขต 1 ควรรณรงค์สร้างความตระหนักรู้ถึงการหน้าที่ทำงานเพื่อส่วนรวม มอบรางวัลบุคลากรทางการศึกษาตัวอย่างในด้านความซื่อสัตย์ กำหนดเกณฑ์พัฒนาทางวิชาชีพ เพื่อกระตุ้นให้บุคลากรทางการศึกษาได้ตระหนักถึงการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ การสร้างความไว้วางใจ มีลำดับความต้องการจำเป็นในลำดับขั้นสูงสุด ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษา ควรเปิดใจกว้างมีมุมมองที่รอบด้านและเกิดความเข้าใจผู้อื่นยิ่งขึ้น จะทำให้ผู้บริหารปฏิบัติต่อผู้คนรอบข้างและผู้ที่บังคับบัญชาในเชิงบวก ด้วยความเข้าใจในความเป็นเพื่อนมนุษย์ ทั้งการพูดจาดี ทำหน้าที่เป็นมิตร คิดและทำเพื่อส่วนรวม

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำไปกำหนดเป็นนโยบายหรือกลยุทธ์ เพื่อส่งเสริมให้ผู้บริหารสถานศึกษาพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารสถานศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จันทร์ชัย โชติตันดิทรสกุล, ปณิธาน วรณวลัย, เกษนกก วรณวลัย, เพียงแข ภูผายางและ เพ็ญนภา สุขเสริม. (2566). ภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. Dhammathas Academic Journal. Vol. 23 No. 4 (October – December 2023)
- ดวงทิพย์ ขุนโนนเขวา, ดารุวรรณ ถวิลการ และเชวงศักดิ์ พฤษทเวศ. (2562). ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พลวัต แสงสีงาม (2563). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารโรงเรียน ในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ภัทรพร เทชทวีฤทธ, อรพินทร์ ชูชม, ครรชิต แสนอุบล. (2562). ความฉลาดทางจิตวิญญาณ

- ในบริบทคนไทย. วารสารพฤติกรรมศาสตร์ ปีที่ 25 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม 2562)
 ลิขสิทธิ์โดย สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 รัชดาพร แหวนหล่อ, ชีระพงศ์ บุศรากุล. (2565). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิต
 วิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา
 กรุงเทพมหานคร เขต 2. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น ปีที่ 8
 ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม 2565.
- ลัดดา จุลวงศ์, ศักดิ์ชัย นิธิวุฒิ.(2563). การบริหารสถานศึกษาด้วยภาวะผู้นำเชิงจิต
 วิญญาณ. วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์.ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 มกราคม –
 เมษายน 2563
- วาลิกา อัครนิตย์. (2562). ภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณ. วารสารการบริหารการศึกษาและ
 ภาวะผู้นำ.ปีที่ 3 ฉบับที่ 10 (เมษายน 2566)
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1. (2566). รายงานผลการ
 ดำเนินงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2566. เข้าถึงได้จาก : สำนักงานเขตพื้นที่
 การศึกษาประถมศึกษาหนองคายเขต 1 (NK1) (nkedu1.go.th). 25 พฤศจิกายน
 2566
- อนันต์ ฉิมรงค์, เริงวิษญ์ นิลโคตร, วิญญู บัญลอย. (2566). ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณและ
 อุดมการณ์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อ ประสิทธิภาพของสถานศึกษาในยุค
 เน็กซ์นอร์มัล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสระแก้ว.วารสารมหา
 จุฬานาครทรรศ.ปีที่ 10 ฉบับที่ 7 (กรกฎาคม 2566)
- อนันต์ ฉิมรงค์, มณีนรัตน์ จันทรา, สักรินทร์ นาคินทร์, จันทิมา ใจเชื้อ, กาญจนศิริ ช่างจัด,
 ชีรังกูร วรบำรุงกุล, เริงวิษญ์ นิลโคตร, วิญญู บัญลอย, อรุณเกียรติ จันทรส่งแสง.
 (2564). ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณและอุดมการณ์ของผู้บริหารสถานศึกษาในวิถีชีวิต
 ใหม่. วารสารคุณภาพชีวิตกับกฎหมาย. ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม
 2564)
- Gina Smith, Maria Minor, and Henry Brashen. (2018). *SPIRITUAL LEADERSHIP: A
 GUIDE TO A LEADERSHIP STYLE THAT EMBRACES MULTIPLE PERSPECTIVES.*
 Journal of Instructional Research Volume 7 (December 2022), Page 857- 87
- Jihye Oh & Jia Wang. (2020). *Spiritual leadership: Current status and Agenda*

for future research and practice. Article in Journal of Management Spirituality & Religion February 2020

Jing Li, Soon-Yew Ju, Lai-Kuan Kong, and Nana Jiang. (2023). *A Study on the Mechanism of Spiritual Leadership on Burnout of Elementary and Secondary School Teachers: The Mediating Role of Career Calling and Emotional Intelligence.* Sustainability 2023, 15, 9343.

<https://doi.org/10.3390/su15129343>

Ragip TERZI, Ahmet GOCEN, and Ahmet KAYA. (2020). *Spiritual Leaders for Building Trust in the School Context.* Eurasian Journal of Educational Research 86 (2020) 135-156.

Siriwong Earsakul. (2019). *THE RELATIONSHIP BETWEEN SPIRITUAL LEADERSHIP AND FIRM VALUE: THE MODERATING EFFECT OF ORGANIZATIONAL CLIMATES.* S. Humanities, Arts and Social Sciences Studies Vol. 20(1): 296-318, 2020